

Наукові інтереси: українська імпресіоністична проза.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Зелененька І. А.

Тетяна Пшемиська

ЕТИКА ЗВЕРТАНЬ У ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Актуальність дослідження. Про звертання частіше пишуть як про лінгвістичну категорію, котра максимально широко використовується та збагачується в художній літературі, оскільки українці тяжіють до пишної етикетності. Насамперед звертання виражає емоційний стан, який залежить від багатьох факторів. Тому **мета дослідження** – здійснити різнобічний аналіз особливостей етики звертань та простежити своєрідність адресованості в поетичних творах Лесі Українки. **Об’єкт розвідки** – поетична творчість Лесі Українки, **предмет дослідження** – звертання та звернення в поетичному інструментарії авторки.

Стан досліджень. Складність у дослідженні теми полягає в тому, що літературознавці не дійшли одностайної думки щодо функцій звертань у системі поетичних текстів Лесі Українки. Комунікацію у творчості Лесі Українки досліджували мовознавці та літературознавці, зокрема, В. Жадько [1, с. 315], В. Назарець [7, с. 87], В. Ткаченко [6, с. 137], І. Зелененька [2, с. 53-54] та ін. Однак досі нема належних досліджень звертань (звернень) у поезіях Лесі Українки, які б давали змогу максимально оцінити їхнє місце, що неодноразово постає естетичним і риторичним центром, вбирає в себе максимум думок і почуттів автора.

Звертання як фразова форма апеляції (та звернення – як змістове його наповнення) ідентифікують адресата мовлення (ліричну героїню, ключового персонажа, який втілює думки авторки, як-от у драматичній поемі

«Бояриня», на що звернула увагу І. Зелененька [2, с. 51-52]), а також виступають у процесі ліричного діалогу індикаторами соціальних, політичних, історичних, любовних, родинних, дружніх та іншого виду відносин. Альтернатива форми звертання та звернення залежить від різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників: найперше це соціальний статус, міра близькості стосунків авторки (або ж її героїні) з особою, до якої вона звертається, від віку, від статі, враховуємо також офіційність відносин або нез'ясований автобіографічний характер, що супроводжується гіпотетичністю тощо. Усе це дає нам підстави виділити кілька різновидів етикетних звертань та ліричних звернень, що ними насичені ліричні, ліро-епічні та драматичні твори Лесі Українки. Змістовно-тематичний потенціал звернень реалізується через особу, яка здатна реагувати у творі вербально, на рівні діалогів, почуттєво й емоційно або ж її реакція відсутня – відтак, діалог не має повної реалізації, є внутрішнім, а зовні це – монолог, що має вектор звернення. Отже, розрізняємо:

1) звернення до родичів: це тематичний контекст своєрідного родинного послання, зумовлений специфікою стосунків; діалогічна настанова тут майже не стосується суспільних проблем, а окреслена мотивами родинності, ставлення членів родини до інших тощо (прикладом є родинні послання Лесі Українки «Колискова», «Веснянка (сестрі Ользі)», «Братові й сестрі на спомин», «Вечірня година» («Коханій мамі»), «Місячна легенда» (матері Олені Пчілці), також уналежнюємо сюди перший розділ збірки «Сім струн» (дядькові Михайлові Драгоманову); перше поетичне послання 9-річної Лесі Українки «Надія» (1880 р., Луцьк), викликане арештом тітки Косач Олени Антонівни («тьоті Єля» [9, с. 17]) й засланням до Сибіру, мисткиня акцентує увагу на нескореній силі роду через натяки на віру: *«Ні долі, ні волі у мене нема, / Зосталася тільки надія одна: / Надія вернеться ще раз на Вкраїну»* [12, с. 413]; позатекстовою є інформація про Лесину тітку, а в межах

структурної організації (заголовок, присвята, епіграф) і в самому творі не згадується [8, с. 265];

2) звернення до чоловіків, яких кохала Леся Українка: у 1886 р. Леся Українка в Колодяжному познайомилася з Максимом Славінським (Ставиським), поетом, журналістом, перекладачем, учасником літературного гуртка «Плеяда», громадсько-політичним діячем, їх зблизив переклад «Книги пісень» Генріха Гейне, імовірно, це було перше почуття [9, с. 28], про що свідчить присвячена поезія з алегоричними натяками на нездійснену мрію про кохання: *«Ранесенько-рано / Вже зникла рожева мрія моя, – / Туди полинула, де грала кохано / Злотисто-рожева світова зоря»* [11, с. 54];

3) звернення до Сергія Мержинського, котрий став чи не найдраматичнішим коханням Лесиною життя, адже не відповівши взаємністю, стосунки назвав *«дружніми і сердечними»* [10], біль від невзаємності та від втрати відображений у таких поезіях: *«Все, все покинуть, до тебе полинуть...»*, *«Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...»*, *«Скажи мені, любий, куди мої сльози поділись?»*, а також вірш у прозі або ж лист-сповідь *«Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами...»*, де образ квіту, троянд екстраполюється на душевний і фізичний стани, зокрема, ілюстративними є перифрази *«зів'ялим квітом»* [11, с. 165], *«зів'яла троянда»* [11, с. 165].

Поява Сергія Мержинського в житті Лесі Українки спричинила ілюзію про щастя, що варте жертви: *«Мій друже, любий мій друже, створений для мене! Як можна, щоб я жила сама, тепер, коли я знаю інше життя?»* [11, с. 165], тому авторка порівнює свій стан із дитячим риданням, підкреслює вміння героя *«рятувати... від самої себе»* [11, с. 165], тому стоїчно ставиться до почуттів Сергія Мержинського, звернених до іншої.

Звернення до Нестора Гамбарашвілі фіксуємо в поезіях: *«Як я умру...»*, *«Так прожила я цілу довгу зиму»*, *«Не дорікати слово я дала...»*. Зокрема, це лист-відповідь

абр ж лист-реакція на його несподіване одруження: «*Не дорікати слово я дала, / І в відповідь на тяжку постанову / Ти дав колючу гілочку тернову, / Без жаху я в вінок її вплела*» [11, с. 99]; «*колюча гілочка тернова*» символізує духовну стійкість покрізь біль. У зверненнях-уособленнях превалює предметність, явищність чи психічний стан; тут виділяємо:

1) явища живої та неживої природи, топоніми: «*Я чую, як у ньому серце б'ється, от-от розірветься... Ой коню, швидше!*» [11, с. 235], «*Гей, ви, грізні, чорні хмари!*» [11, с. 21], «*Ой гори, гори, золоті верхів'я!*» [11, с. 145], «*Ви, гордії, вільній хвилі!*» [11, с. 16], «*Ти прекрасна, вечірня зоре!*» [11, с. 45]; «*Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок!*» [11, с. 9], «*Красо України, Подолля!*» [11, с. 9], «*Україно! Плачу слізьми над тобою... / Неделе моя! Що допоможе ся туга?*» [11, с. 43];

2) абстрактні поняття, почуття, стани, що не розглядаються окремо від мотивів: «*Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила...*» [11, с. 206], «*Навіщо ж ти, фантазіє химерна, / Мені показуєш якусь убогу постать...*» [11, с. 125], «*Слово, коли ти живе, статися тілом пора...*» [11, с. 206], «*Благаю вас, пісні, пісні мої крилаті, / За ним услід, мов іскорки, летить...*» [11, с. 94].

В. Жадько розглядає естетичну філософію поезій «*Contra spem spero!*» та «*Слово, чому ти не твердая криця*» [1, с. 315]. Сила поетичної експресії творів Лесі Українки у тому, аби вражати емоції, спонукаючи не лише до сприйняття, не до співчутливості й жалю, а до усвідомленого співпереживання [1, с. 315]. Успадкування етичного потенціалу поезії Лесі Українки, її філософської модерністської звертальності, зосібна (йдеться про натхнення творами «*Красо України, Подолля...*», «*Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...*», «*До мого фортепіано*») дослідниця І. Зелененька [5, с. 55-54] помітила в поезії Тетяни Яковенко, Валентини Сторожук, Катерини Калитко, Катерини Девдери [3, с. 35-36], де після впливу поетичного

проявляється вплив багатьох драматичних поем Лесі України і її драми-феєрії «Лісова пісня» [4, с. 42-43].

Потенціал філософських звертальних формул поезії Лесі України дає нам підстави резюмувати про новаторські пошуки авторки в царині ліричних послань, що проголошують етичні й естетичні цінності. Аналіз окремих знакових творів засвідчив, що Леся Українка використовує звертальність, апеляції з експресивним, емоційно-відкритим забарвленням, що сприяє увиразненню постатей у її творчості та й у житті; це свідчить про виняткову інкрустаційну роль філософських, громадянсько-політичних звертань і ліричних звернень в організації поетичних творів Лесі України.

Література

1. Жадько В. Філософський вимір поезії Лесі України. // *Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)* : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 25 - 26 лют. 2021р. / за ред. Т. А. Єщенко. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2021. С. 315.

2. Зелененька І. Культурно-історичні та морально-етичні у драматичній поемі «Бояриня» Лесі України // *Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)*: зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 25 - 26 лют. 2021р. / за ред. Т. А. Єщенко. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2021. С. 51–57.

3. Зелененька І. Катерина Девдера // «Інверсія серця» – із покоління двотисячників : Хрестоматія зі сучасної молоді української літератури. / Упорядкування, вступна стаття, біографічні та літературно-критичні статті

Ірини Зелененької. Вінниця : ТП «Едельвейс і К», 2016. С. 35–36.

4. Зелененька І. Екоестетика в поезії подільських модерністок // Подільські Божичі : посібник-хрестоматія із вивчення подільської поезії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. / Наукові статті, коментарі та укладання І. Зелененької. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. С. 42–52.

5. Зелененька І. Національні психотипи міст і сіл у віршах філологічних поетів // Подільські Божичі : посібник-хрестоматія із вивчення подільської поезії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. / Наукові статті, коментарі та укладання І. Зелененької. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. С. 55–63.

6. Історія української літератури / Н. С. Поляруш, А. П. Віннічук, В. П. Крупка, В. І. Ткаченко, О. М. Вешелені. Вінниця, 2017. 178 с.

7. Назарець В. Жанрові форми адресованої лірики Лесі Українки // Літератури світу : поетика, ментальність і духовність. 2017. Вип. 9. С. 87.

8. Назарець В. Різновиди внутрішньотекстових адресатів в адресованій ліриці Лесі Українки // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2016. Вип. 61. С. 265.

9. Панасенко Т. Леся Українка // Знамениті українці. Харків : Фоліо, 2019. 123 с.

10. Самчинська Т. Леся Українка : У пошуках жіночого щастя. Український книжковий веб-портал: Друг читача. 2008. Режим доступу: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/236/

11. Українка Леся Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1974. 617 с.

12. Українка Леся. Надія // Зоря. 1887. №24. С. 413.

Пшемиська Тетяна – студентка 3 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська неоромантична поезія.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Аліна Артемчук

ХАРАКТЕРИСТИКА СИМВОЛІВ ТА ОБРАЗІВ У ДРАМІ «КАМІННИЙ ГОСПОДАР» ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Виняткове значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона збагатила письменство новими темами і мотивами, досконало володіючи різноманітними формами побудови драматичних і прозових творів. На зламі XIX-XX століть, використовуючи мандрівні сюжети світової літератури, Леся Українка виводила письменство на широку арену світової літератури.

Тема Дон Жуана є найпоширенішою серед сюжетів світової літератури, але драматург не писала на готові сюжети. Під її пером найвідоміший «світовий» сюжет набував оригінального сенсу. Беручись за тему Дон Жуана, авторка розуміла всю відповідальність свого нелегкого завдання – зробити щось нове. Однак, всією драматичною творчістю, і саме зокрема драмою «Камінний господар», Леся Українка довела, що українська драматургія може з гордістю займати одне з почесних місць серед інших літератур, та бути в багатьох сенсах кращою.

Символічним є те, що Леся Українка називає драму не традиційно «Дон Жуан», а «Камінний господар», в листі до А. Кримського причину зміни мандрівного заголовку вона пояснила так: «Боже, прости мене і помилуй! Я написала «Дон Жуана»! Отого-таки самого «всесвітнього і світового», не давши йому навіть ніякого псевдоніма.